

Bossa nova. Música sota el sol de Rio

Xavier Dotras

Introducció

La Bossa Nova, nascuda a finals dels anys 50 a Rio de Janeiro, representa un dels moviments musicals més significatius i emblemàtics del Brasil. Aquest gènere, amb figures centrals com João Gilberto, Antônio Carlos Jobim i Vinicius de Moraes, va combinar la samba tradicional amb harmonies sofisticades del jazz i un cant íntim i minimalista, creant un estil suau, refinat i relaxant que captiva encara avui. La seva estètica sonora, basada en guitarres subtils, percussió discreta i veus delicades, convida a l'escolta atenta i al gaudir de la sensualitat i la poesia quotidiana. El valor cultural de la bossa nova va més enllà de la música: és una expressió de la modernitat brasilera dels anys 50 i 60, reflectint un moment d'innovació artística, cosmopolitisme i identificació amb les ciutats costaneres del Brasil. Les lletres poètiques i les melodies elegants reflecteixen la vida urbana, la natura i la sensibilitat brasilera, convertint la bossa nova en una eina de transmissió cultural universal.

La influència de la bossa nova ha estat transversal i internacional. Al jazz, artistes com Stan Getz i col·laboracions amb Astrud Gilberto van portar el so brasiler a les escenes de Nova York i Europa. En el pop, músics com Sérgio Mendes van fusionar bossa nova amb melodies més accessibles, creant un pont entre cultures. Avui, les textures de la bossa nova també influeixen en la música electrònica i en estils lounge, chill-out i nu-jazz, mostrant la seva capacitat de renovació i adaptació a nous contextos sonors.

La bossa nova destaca per la seva sofisticació harmònica, el seu ritme subtilment sincopat i la seva atmosfera intimista, que han inspirat generacions de músics i productors.

La seva naturalesa relaxant i sensual l'ha convertida en un llenguatge universal per expressar emoció, elegància i identitat cultural brasilera.

Un curs dedicat a la bossa nova permet entendre com la música pot reflectir una cultura i alhora transformar-se en un fenomen global. L'estudi de les seves composicions, artistes i influències ofereix una visió integral de la música brasilera i de la seva capacitat d'influir en múltiples gèneres contemporanis. La bossa nova és, així, un exemple clar de com un moviment artístic local pot tenir impacte global, enriquant la percepció de l'art sonor i la cultura musical a nivell mundial.

Objectius

- Valorar els elements distintius de la cultura brasilera i el seu context social i històric durant els anys 50 i 60.
- Valorar els elements distintius de la Bossa Nova: harmonia, ritme subtil, estètica relaxant i refinada, i la seva expressivitat poètica.
- Conèixer els fets, obres i personatges més importants relacionats amb la Bossa Nova, com João Gilberto, Antônio Carlos Jobim i Vinicius de Moraes.
- Adquirir un substrat cultural i musical que permeti entendre l'evolució de la música brasilera des de la samba tradicional fins a la Bossa Nova i la seva influència en moviments posteriors (MPB, Tropicália, jazz brasileiro).
- Crear interès per tot allò que té un valor artístic i cultural dins de la música brasilera, donant èmfasi als compositors i intèrprets clau.
- Valorar la música com a mitjà de comunicació i expressió personal, tant en l'àmbit emocional com social, destacant l'impacte de la Bossa Nova a nivell global.
- Aprofundir en la història de la música brasilera i la seva connexió amb moviments internacionals com el jazz, el pop i la música lounge.
- Respectar i reconèixer totes les manifestacions musicals, valorant especialment la innovació harmònica i rítmica pròpia de la Bossa Nova.
- Reconèixer i valorar els fets extra-musicals que van influir en el moviment, com els canvis socials, urbans i culturals del Brasil de mitjans del segle XX.
- Crear debats sobre el patrimoni musical brasiler i la seva projecció internacional.
- Identificar els fets més representatius de l'entorn musical brasileiro i la seva difusió global.
- Descobrir la Bossa Nova com un univers sonor capaç de proporcionar sensacions auditives i intel·lectuals subtils, sofisticades i emotives.

- Analitzar la veu, guitarra i arranjaments que defineixen l'estètica de la Bossa Nova, i la seva influència sobre altres gèneres musicals.
- Estudiar com la Bossa Nova ha influït en altres arts, especialment cinema, literatura, pintura i disseny sonor contemporani.
- Explorar la seva relació amb altres gèneres musicals internacionals com jazz, pop, soul i electrònica.
- Incentivar la pràctica interpretativa i la comprensió dels recursos musicals de la Bossa Nova, tant en versió instrumental com vocal.
- Reflexionar sobre la capacitat de la música brasilera de combinar identitat local i projecció global, i la seva rellevància cultural actual.

Programa

UNITAT 1 — Què és la bossa nova?

Continguts:

- Què vol dir “bossa nova”.
- Característiques bàsiques: veu suau, ritme relaxat, atmosfera íntima.
- Diferències amb samba i jazz.
- Escoltes guiades inicials.

UNITAT 2 — El Brasil dels anys 50: context social i cultural

Continguts:

- Brasil urbà i modernització (Rio de Janeiro).
- Classe mitjana i vida bohèmia.
- Influència del cinema, arquitectura i poesia.
- La joventut i la idea de modernitat.

UNITAT 3 — Arrels musicals: samba, jazz i cançó brasilera

Continguts:

- La samba tradicional.
- Jazz nord-americà i cool jazz.
- Cançó popular brasilera abans de la bossa nova.

UNITAT 4 — Els fundadors: el nucli inicial

Protagonistes:

- João Gilberto (pare de la bossa nova)
- Tom Jobim
- Vinicius de Moraes

Continguts:

- Naixement de l'estil.
- La revolució de la guitarra i la veu.
- Manhã de Carnaval / Chega de Saudade / Garota de Ipanema / Desafinado

UNITAT 5 — L'estètica de la bossa nova

Continguts:

- La veu íntima (anti-dramatisme).
- El ritme "balancejat".
- Minimalisme i sofisticació.
- Lletres: amor, ciutat, melangia.

UNITAT 6 — L'explosió internacional

Continguts:

- Arribada als EUA.
- El concert del Carnegie Hall (1962).
- Fusió amb jazz.

Figures clau:

- Stan Getz
- Astrud Gilberto

UNITAT 7 — Cançons icòniques, artistes icònics.

Continguts:

- Compositor, cantants i temes més icònics de la bossa nova
- Elis Regina, Nara Leão, Roberto Menescal, Baden Powell, Sergio Mendes, Nara Leao, Sylvia Telles, Carlos Lyra, etc

Dinàmica:

- Biografies dels compositors i cantants
- Curiositats, versions
- Anàlisis i audicions de les cançons més representatives
- Interpretació al piano de les cançons per part del professor

UNITAT 8 — La bossa nova avui

Continguts:

- Influència en el pop i el jazz modern.
- MPB, Tropicàlia
- Versions modernes, dins el jazz i composicions contemporànies.

Artistes relacionats:

- Caetano Veloso, Ivan Lins, Eliane Elias, Maria Bethânia, Chico Buarque, Gilberto Gil, Elis Regina, etc...

Dinàmica:

- Biografies dels compositors i cantants
- Curiositats, versions
- Anàlisis i audicions de les obres més representatives
- Interpretació al piano de les cançons per part del professor

Metodologia

El curs estarà dividit en 15 sessions de caràcter presencial de 2 hores cadascuna (30 hores en total). Les sessions combinaran la classe magistral, el debat amb els alumnes, l'audició de peces musicals, la projecció de vídeos i la interpretació d'exemples per part del professor. S'utilitzaran els recursos que ofereix internet per al desenvolupament de les classes i també fotocòpies (si calen) per a facilitar millor la comprensió dels continguts per part de l'alumnat. Es crearan diàlegs i debats amb l'alumnat per tal d'afavorir l'absorció de les matèries explicades. També es disposarà d'un teclat per a exemplificar o per a aclarir conceptes des d'un punt estrictament musical. Dins de cada unitat hi haurà una part dedicada a adquirir

certs coneixements globals que ajudaran a l'alumne/a a entendre les parts més tècniques d'aquesta assignatura. Els alumnes podran emprar com a suport tot el ventall de possibilitats que ofereix internet en la preparació i desenvolupament de l'assignatura (youtube, spotify, itunes, etc). El professor oferirà a més a més uns llistats d'enllaços on es podrà trobar tota aquesta informació. També es disposarà d'una oferta bibliogràfica on l'alumne podrà adquirir i ampliar els seus coneixements.

A la última sessió del curs es realitzarà un petit concert, per part del professor, relacionat amb la temàtica que s'ha treballat.

Bibliografia

- Historia de la música occidental. Donald J. Grout (Alianza Música)
- Diccionari de la música. Roland de Candé (Edicions 62)
- Curso de formas musicales. J. Zamacois (Labor)
- Música 4. Rosa Alemany (Ed. Teide)
- Música y palabras. Rafael Esteve (Océano)
- Vida y música de Bill Evans. Petter Pettinger (Globalrhythm)
- Historias curiosas del jazz. Lawrence Lindt (Ma non troppo)
- Enciclopèdia "Maestros del jazz" (Planeta Agostini)
- Jazz. La historia completa. Julia Rolf (Ma non troppo)
- Historia del jazz moderno. Frank Tirro (Ma non troppo)
- Jazz. Merwin Cooke (Ediciones Destino)
- Cien Bandas sonoras en la historia del cine. Roberto Cueto (Nuer)
- Enciclopèdia "Cinema & Música" (Salvat)
- Atlas de la música (Alianza Atlas)
- Música. Magda Güell, Lys Vilà (Barcanova)
- El lenguaje de la armonía. Lluís Vergés (Boileau)
- Si Beethoven pogués escoltar-me. Ramon Gener. ARA llibres.
- L'amor et farà immortal. Ramon Gener. ARA llibres.
- Como si tuviera alas. Las memorias perdidas. Chet Baker. Literatura Ramdon House.
- Para entender la música. Manuel Valls.
- Musicofília. Relatos de música y cerebro. Oliver Sacks.

- Música. La historia visual definitiva.DK
- Música y cultura. Cristobal Halfter+3. Edelvives.
- Una historia de la música. Lucien Rebatet. Omega.
- La sinfonia de la libertad. Antoni Batista. Debate.
- Atlas de la música (Alianza Atlas)
- Bossa Nova. La historia y las historias. Ruy Castro. Colección AZ.